

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

Dne 13. prosince 2006 přijalo Valné shromáždění OSN text Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úmluva“). Úmluva je významnou smlouvou o lidských právech a základních svobodách, doplňuje tedy sedm stávajících základních lidskoprávních úmluv OSN. Je založena na principu rovnoprávnosti a zaručuje osobám se zdravotním postižením (dále jen „osoby se ZP“) plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti. Úmluva je založena na obecných zásadách, kterými jsou především:

- respekt k lidské důstojnosti a nezávislosti,
- zákaz diskriminace,
- plné zapojení do společnosti,
- rovnost příležitostí,
- přístupnost,
- rovnost žen a mužů,
- respekt k vyvíjejícím se schopnostem dětí a jejich právu na zachování identity.

Zároveň s textem Úmluvy byl na uvedeném Valném shromáždění OSN přijat i text Opčního protokolu k Úmluvě (dále jen „Opční protokol“), umožňující smluvním státům uznat pravomoc Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením (dále jen „Výbor OSN pro OZP“) zabývat se stížnostmi jednotlivců nebo skupin jednotlivců na porušení práv vyplývajících z jednotlivých ustanovení Úmluvy.

Podpis a ratifikace Úmluvy v České republice

Dne 30. března 2007, tj. v den, kdy byly oba výše uvedené dokumenty otevřeny k podpisu, podepsala mezi prvními signatáři Česká republika v sídle OSN v New Yorku jak samotnou Úmluvu, tak i Opční protokol.

Ihned poté byl v České republice zahájen proces ratifikace Úmluvy. Postup vnitrostátního projednávání Úmluvy probíhal v souladu se Směrnicí vlády ČR ze dne 11. února 2004 č. 131 pro sjednávání, vnitrostátní projednávání, provádění a ukončování platnosti mezinárodních smluv a v souladu s usnesením vlády ČR ze dne 19. března 2007 č. 284 k návrhu na podpis Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a Opčního protokolu k této Úmluvě. V rámci tohoto procesu byl na jaře 2007 text Úmluvy i jejího Opčního protokolu rozeslán ke stanovisku všem členům vlády a vedoucím dalších zúčastněných orgánů státní správy spolu se žádostí o jmenování experta za resort do meziresortní pracovní skupiny zřízené za účelem koordinace přípravy ratifikace Úmluvy.

Meziresortní pracovní skupina i jednotlivé resorty pak provedly srovnání platné legislativy a faktického stavu s požadavky obsaženými v Úmluvě. Z výsledků provedeného screeningu vyplynulo, že legislativa České republiky stanoví vysoké standardy ochrany lidských práv

osob se zdravotním postižením. Tato skutečnost tak vedla k předpokladu, že až na výjimky nebude její přijetí vyžadovat provádění rozsáhlejších legislativních změn a úprav.

Po dokončení shora uvedených prací byl návrh na ratifikaci Úmluvy, nikoli jejího Opčního protokolu, projednán vládou České republiky a na základě jejího usnesení ze dne 16. února 2009 č. 191 schválen a zaslán Parlamentu České republiky se žádostí o vyslovení souhlasu s ratifikací Úmluvy. Vzhledem k tomu, že je Úmluva mezinárodní smlouvou upravující práva a povinnosti osob (čl. 49 písm. a) Ústavy České republiky), náleží do kategorie tzv. prezidentských smluv a tudíž, v souladu s čl. 10 Ústavy České republiky její přijetí vyžadovalo souhlas obou komor Parlamentu České republiky. Proces ratifikace Úmluvy, nikoli však jejího Opčního protokolu, tak byl dokončen v roce 2009. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka OSN, depozitáře Úmluvy, dne 28. září 2009. Podle svého čl. 45 odst. 2 tak pro Českou republiku vstoupila Úmluva v platnost dne 28. října 2009. Ve Sbírce mezinárodních smluv byla Úmluva vyhlášena pod č. 10/2010 Sb. m. s.

K ratifikaci Opčního protokolu Česká republika zatím nepřistoupila.

Zajištění provádění Úmluvy v České republice

Gestorem implementace Úmluvy v České republice je v souladu s usnesením vlády ze dne 19. března 2007 č. 284 Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“). Spolugestorem implementace Úmluvy je sekretariát Vládního výboru pro zdravotně postižené občany dále jen „(VVZPO“).

Nedílnou součástí implementace Úmluvy je vytvoření vnitrostátních podmínek k zajištění usnadnění provádění a monitorování Úmluvy. Tuto povinnost stanoví Úmluva ve svém čl. 33, podle něhož mají smluvní strany vytvořit přinejmenším dvě, popř. tři struktury, které by usnadnily vnitrostátní provádění a monitorování Úmluvy. Konkrétně se jedná o

- kontaktní místo („Focal point“),
- koordinační mechanismus a
- monitorovací mechanismus.

Zajištění těchto podmínek (strukturu a vazby) v ČR navrhuje MPSV jako gestor Úmluvy (plnou odpovědnost za zajištění plnění Úmluvy nese v rámci ČR jednoznačně resort MPSV), a to po konzultacích a ve spolupráci s relevantními resorty, sociálními partnery a organizacemi osob se ZP.

Uvedený čl. 33 přitom neobsahuje ustanovení bezprostředně aplikovatelná, což znamená, že k jeho naplnění, tj. vytvoření např. monitorovacího mechanismu, lze dojít prostřednictvím tzv. progresivní realizace, tj. bez určení konkrétního časového limitu či horizontu, do kdy je třeba monitorovací mechanismus vytvořit.

Kontaktní místo Úmluvy

V souladu s čl. 33 odst. 1 mají smluvní strany Úmluvy ustanovit v rámci státní správy a v souladu s vlastní strukturou řízení jedno nebo několik kontaktních míst pro záležitosti

týkající se provádění této úmluvy; pro usnadnění realizace aktivit týkajících se různých oblastí a úrovní zvaží zřízení nebo ustanovení koordinačního mechanismu. Kontaktní místo je v souladu se shora uvedeným třeba ustanovit v rámci státní správy, z organizačních důvodů je tímto kontaktním místem zpravidla gestor Úmluvy.

Dle doporučení vysokého komisaře OSN pro lidská práva mají úkoly kontaktního místa zahrnovat zejména tyto činnosti:

- podpora a zvyšování povědomí o právech osob se ZP vymezených Úmluvou,
- účast na rozvoji a vytváření akčních plánů pro realizaci Úmluvy,
- sledování a reportování naplňování Úmluvy,
- komunikace s mezinárodními organizacemi, zahraničními kontaktními místy a zahraničními subjekty,
- „kanál“ pro komunikaci reprezentace osob se ZP s vládou, popř. vládními institucemi.

V České republice je kontaktním místem MPSV, které je gestorem Úmluvy a odpovídá za její implementaci. Prakticky všechny aktivity MPSV v oblasti osob se ZP spadají do působnosti kontaktního místa Úmluvy.

V rámci MPSV vykonává agendu kontaktního místa Úmluvy zaměstnanec odboru sociálních služeb, sociální práce a sociálního bydlení

JUDr. Štefan Čulík, e-mail: stefan.culik@mpsv.cz, tel.: 221 922 693.

Monitorovací mechanismus Úmluvy

Proces vytváření monitorovacího mechanismu pro naplňování Úmluvy byl zahájen v roce 2010. V České republice nebyla zatím zřízena žádná instituce, která by se systematicky zabývala otázkami lidských práv (vnitrostátní instituce na ochranu a podporu lidských práv odpovídající Pařížským principům), i když jako neformální kontrola státní správy, nikoli veškeré veřejné moci, funguje Veřejný ochránce práv, jehož stěžejním úkolem je dbát na výkon státní správy v souladu s principy dobré správy.

V letech 2011 až 2014 působila při MPSV pracovní skupina pro vypracování návrhu zřízení nezávislého monitorovacího mechanismu Úmluvy v ČR. Pracovní skupina byla složena ze zástupců MPSV, sekretariátu Vládního výboru pro zdravotně postižené občany, Národní rady osob se zdravotním postižením ČR, zástupce Ligy lidských práv a o zástupce reprezentující „hlavní“ druhy zdravotního postižení (rodiče dětí se zdravotním postižením, osoby se zrakovým postižením, osoby s tělesným postižením, osoby se sluchovým postižením, osoby s duševním onemocněním, osoby s mentálním postižením, osoby chronicky nemocné). V roce 2014 byla pracovní skupina rozšířena i o zástupce kanceláře Veřejného ochránce práv. Pracovní skupina se snažila nalézt shodu na složení, působnosti a způsobu zřízení monitorovacího mechanismu. Výsledkem byl jasný požadavek na zakotvení nezávislého monitorovacího mechanismu zákonem, a to v souladu s tzv. Pařížskými principy. Institucí,

kteřá v právním rámci České republiky nejvíce splňuje požadavky Pařížských principů, je Veřejný ochránce práv.

V červenci roku 2014 byla proto do mezirezortního připomínkového řízení předložena novela zákona o Veřejném ochránci práv, která mu tuto novou kompetenci přisuzuje.

Veřejný ochránce práv si dle návrhu má zřídít k monitorování Úmluvy poradní sbor složený z osob se zdravotním postižením a osob hájících jejich zájmy. Veřejný ochránce práv se má za účelem monitorování Úmluvy systematicky zabývat problematikou práv osob se zdravotním postižením zaručených Úmluvou a navrhopvat opatření směřující k jejich ochraně, provádět výzkum, zveřejňovat zprávy a vydávat doporučení k otázkám souvisejícím s naplňováním práv osob se zdravotním postižením, přispívat ke zvyšování povědomí veřejnosti o právech osob se zdravotním postižením a zajišťovat výměnu dostupných informací s příslušnými zahraničními a mezinárodními subjekty.

Návrh novelizace shora uvedeného zákona o Veřejném ochránci práv se nyní nachází v legislativním procesu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (sněmovní tisk č. 379.)

Úvodní zpráva o provádění Úmluvy

V souladu s čl. 35 Úmluvy předložila ČR dne 28. října 2011 Výboru OSN pro práva osob se ZP Úvodní zprávu České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úvodní zpráva“).

Úvodní zpráva shrnuje informace o situaci osob se zdravotním postižením v České republice, vysvětluje principy politiky státu ve vztahu k osobám se zdravotním postižením a obsahuje údaje o přijatých opatřeních, specifických programech a zákonech, které se vztahují k právům osob se zdravotním postižením.

Úvodní zprávu vypracovalo MPSV, a to na základě podkladů ústředních orgánů státní správy: Ministerstva dopravy, Ministerstva financí, Ministerstva kultury, Ministerstva obrany, Ministerstva pro místní rozvoj, Ministerstva průmyslu a obchodu, Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva vnitra, Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva zemědělství, Ministerstva životního prostředí, Českého statistického úřadu, Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR, Vládního výboru pro zdravotně postižené občany, Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí a některých dalších odborných pracovišť a organizací.

O příspěvky do Úvodní zprávy byly požádány také nevládní organizace, a to zejména organizace osob se zdravotním postižením. V žádosti směřované těmto organizacím bylo výslovně uvedeno, že příspěvím do oficiální zprávy zasílané Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením za Českou republiku se nevzdávají svého práva předložit vlastní tzv. stínovou zprávu k hodnocení plnění této mezinárodní Úmluvy. MPSV však od uvedených organizací žádný příspěvek neobdrželo.

Nestátní neziskové organizace hájící zájmy osob se ZP však využily možnost vyjádřit se ke stavu provádění Úmluvy v české republice, vypracovaly vlastní, alternativní Úvodní zprávu, kterou také Výboru OSN pro práva osob se ZP zaslaly.

Přezkum Úvodní zprávy

V rámci přípravy přezkumu Úvodní zprávy k ní přijal Výbor, jenž působí při úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva, na svém zasedání konaném ve dnech 7. až 10. října 2014 tzv. „List of issues“ (datovaný dnem 28. října 2014), který obsahoval doplňující otázky, k nimž zaslala Česká republika ve stanoveném termínu, tj. do 15. prosince 2014, a v souladu s podklady dodanými příslušnými resorty, své odpovědi.

Své odpovědi na uvedené dodatečné otázky zaslaly Výboru OSN pro práva osob se ZP i neziskové organizace hájící zájmy osob se ZP.

Samotné projednávání Úvodní zprávy před Výborem proběhlo v rámci jeho 13. zasedání, a to ve dnech 31. března až 1. dubna 2015.

Úkolem MPSV jako gestora provádění a koordinace naplňování Úmluvy v České republice bylo koordinovat vypracování podkladů pro obhajobu a zajistit účast delegace České republiky na shora uvedeném projednávání Úvodní zprávy před Výborem, složenou především ze zástupců příslušných resortů. Zastoupení v Delegaci ČR bylo nabídnuto i Českému statistickému úřadu, Kanceláři veřejné ochránkyně práv a Národní radě osob se zdravotním postižením v ČR, tyto subjekty však možnosti mít svého zástupce v delegaci nevyužily.

Na projednávání Úvodní zprávy před Výborem byli jako hosté přítomni rovněž zástupci některých českých organizací hájících zájmy osob se ZP a stejně tak i zástupci některých mezinárodních organizací osob se ZP.

Závěrečná doporučení Výboru OSN pro práva osob se ZP

Dne 10. dubna 2015 pak Výbor k Úvodní zprávě přijal svá doporučení (dále jen „Závěrečná doporučení“), která byla zveřejněna na webových stránkách Výboru dne 17. dubna 2015.

Závěrečná doporučení obsahují řadu opatření a námětů členů Výboru – expertů na problematiku osob se zdravotním postižením, jak lépe naplňovat jednotlivé články Úmluvy a tím přispět ke zlepšení postavení osob se zdravotním postižením v České republice. V této souvislosti Výbor Českou republiku žádá, aby realizovala jeho doporučení. Výbor dále Českou republiku žádá i o to, aby mu do 12 měsíců, tj. do 17. dubna 2016, předložila písemné informace o opatřeních přijatých k provedení doporučení uvedených v bodech č. 32 a 37.

V rámci plnění svých úkolů zajistilo MPSV překlad Závěrečných doporučení do českého jazyka a posléze připravilo materiál obsahující text Závěrečných doporučení i informaci o průběhu obhajoby Úvodní zprávy určený do vlády k projednání. Součástí tohoto materiálu bylo i zajištění plnění úkolů vyplývajících ze Závěrečných doporučení. Vláda uvedený materiál na svém zasedání dne 24. února 2016 projednala a svým usnesením č. 163 vzala jak Závěrečná doporučení, tak i Informaci o projednání Úvodní zprávy na vědomí. V bodu III. ukládá shora uvedené usnesení vlády členům vlády průběžně zajišťovat plnění Závěrečných doporučení, a to podle určení gesce uvedeného v příloze tohoto usnesení.

V rámci plnění požadavku zaslat Výboru OSN pro práva osob se ZP písemné vyjádření o plnění některých závěrečných doporučení vypracovalo MPSV, a to na základě podkladů

dodaných Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem spravedlnosti, materiál obsahující souhrnnou informaci o stanoviscích k předmětným doporučením č. 32 a č. 37 Závěrečných doporučení, který předložilo v červnu 2016 pro informaci členů vlády.

Účelem tohoto materiálu bylo podat členům vlády informaci o stanoviscích k naplňování dotčených doporučení Výboru ze strany české republiky.

Z informací zaslanych Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem spravedlnosti vyplývá, že:

- používání omezovacích prostředků je běžným postupem i v jiných státech Evropy. Česká republika nemůže jejich používání v psychiatrických léčebnách zakázat zcela, neboť nemá alternativní možnosti pro případy odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta nebo jiných osob. Je si však vědoma závažnosti této problematiky a podniká veškeré kroky k tomu, aby zabránila zneužívání a nadužívání těchto prostředků v praxi a to zejména legislativními úpravami, metodickým vedením a kontrolami poskytovatelů zdravotních služeb,
- Česká republika plní doporučení uvedené pod č. 37, neboť provedení sterilizace bez svobodného a informovaného souhlasu pacienta není od 1. dubna 2012, tj. po nabytí účinnosti zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách právně možná,
- pokud jde o opravné prostředky určené ženám, které podstoupily nedobrovolnou sterilizaci, právní řád České republiky sice v současné době neobsahuje žádnou speciální úpravu týkající se jejich odškodňování, avšak mají v současné době možnost uplatnit svá práva obecnou žalobou v souladu s předpisy občanského práva, a v plném rozsahu využít všech opravných prostředků a procesních možností,
- ve světle doporučení týkajícího se nucené sterilizace analyzovalo Ministerstvo spravedlnosti právní úpravu a zhodnotilo, že úprava informovaného souhlasu a možnosti opravných prostředků poškozených nejsou ve stávajícím znění v rozporu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením ani s předmětným závěrečným doporučením Výboru. Z těchto důvodů proto Česká republika nepovažuje novelizaci občanského zákoníku za nutnou ani vhodnou.

Posléze byla informace zaslána i Výboru OSN pro práva osob se ZP, a to jako vyjádření České republiky k plnění předmětných doporučení.